

Deprived Children and Education

Forum ter gelegenheid van de presentatie van het IREWOC-rapport:

“Education in Rural Areas: Obstacles and Relevance. Main Findings
from Seven Country Studies”

29 november 2007, Café-Restaurant Schlemmer, Den Haag

- VERSLAG -

17 december 2007

INHOUD

	Pagina
1. Inleiding	2
2. Opening	2
3. De Discussie-Rondes	
<u>3.1 Discussie-Ronde 1</u>	
Lokale betrokkenheid bij onderwijs	3
Uitsluitingsprocessen: wat houdt kinderen uit school?	5
<u>3.1 Discussie-Ronde 2</u>	
Kwaliteit van onderwijs: kosten en baten	9
Onderwijs en toekomstperspectief: realiteit of illusie?	11
4. Conclusies	14
5. Afsluiting	16
Bijlage 1: Programma	17
Bijlage 2: Stellingen	18
Bijlage 3: Lijst van deelnemers	20

Met dank aan:

De onderzoekers: Afke de Groot, Albertine de Lange, Heike Roschanski, Ruth van Wieren

De rapporteurs: Laura Baas, Anna Ensing, Heidi Timmerman, Jozanneke de Waal, Sonja Zweegers

De voorzitters: Marten van den Berge, Kristoffel Lieten, Luisa Quiroz, Jozanneke de Waal

1. Inleiding

IREWOC heeft zich vanaf januari 2006 beziggehouden met het onderzoeksproject “Deprived Children and Education”. In het kader hiervan zijn vier onderzoekers in zeven landen geweest: Bangladesh, Burkina Faso, Ethiopië, Ghana, Kenia, Nepal en Pakistan. In deze landen hebben zij in verschillende gebieden gekeken naar de voornaamste redenen die kinderen en ouders geven voor het feit dat er in hun gemeenschap kinderen niet naar school gaan, ondanks de aanwezigheid van een basisschool in hun omgeving. De nadruk hierbij lag op de perceptie van de gemeenschap op kwaliteit en relevantie van formeel onderwijs. Dit onderzoek is mogelijk gemaakt door financiering van Plan Nederland.

Eind november 2007 zijn de samenvattingen van de individuele landenrapporten verschenen in de bundel “Education in Rural Areas. Obstacles en Relevance.” Naar aanleiding van het verschijnen van deze bundel en de afronding van het onderzoeksproject organiseerde IREWOC in samenwerking met Plan Nederland op donderdag 29 november 2007 een discussie-forum over het thema onderwijs met als doel de belangrijkste bevindingen uit het IREWOC-onderzoek te koppelen aan een discussie met sectordeskundigen uit de Nederlandse NGO-wereld. Voor u ligt het verslag van deze middag.

Op het programma van deze middag stonden vier discussie-rondes, elk met een thema. Tijdens deze discussie-rondes werden discussies gevoerd aan de hand van drie stellingen die van te voren aan de deelnemers waren uitgereikt. Elk thema werd ingeleid door één van de IREWOC onderzoekers met een korte bespreking van de belangrijkste punten die voort zijn gekomen uit alle zeven onderzoeken. Bijlage 1 bevat het programma en Bijlage 2 de stellingen.

Voor dit forum hebben zich 39 mensen geregistreerd, waarvan er uiteindelijk 30 aanwezig waren. Bijlage 3 bevat de lijst van deelnemers.

2. Opening

Voorafgaande aan de discussie-rondes werden de deelnemers verwelkomd door **Dhr. David Vriesendorp**, voorzitter Raad van Toezicht Plan Nederland. Naast reeds bestaande kennis over de vraag en aanbod van onderwijs, benadrukte hij het belang van kennis over hoe kinderen en families dit zelf beleven. Het thema kwaliteit is hierbij van groot belang. Jongeren hebben recht op kwalitatief hoogwaardig onderwijs, de overtuiging van zowel Plan Nederland, als andere kindgerichte NGOs.

Jojanneke de Waal, onderwijswerkgroep Plan Nederland, lichtte de samenwerking van Plan Nederland en IREWOC toe en ging kort in op het, ook op die dag gepresenteerde EFA Global Monitoring Report 2008. Ondanks de positieve punten uit dit report, gaan er nog steeds 72 miljoen kinderen niet naar school. Vooral Sub-Saharan Afrika en Zuid- en West-Azië blijven achter op de rest van de wereld. Na het noemen van een aantal aanbevelingen uit dit rapport (het bieden van financiële prikkels, aanpakken van kinderarbeid, ontwikkelen van goede leermiddelen, aandacht voor inheemse talen, en betrekken van het maatschappelijk middenveld bij het aanbieden van kwalitatief goed onderwijs), zette zij kort het beleid van Plan Nederland mbt. onderwijs uiteen. Plan hanteert twee speerpunten in haar beleid van de komende jaren: ECCD en basisonderwijs. Terwijl in het verleden vooral gericht werd op het vergroten van toegang tot onderwijs, staat steeds meer de kwaliteit en

relevantie van onderwijs centraal. Hierbij ligt de nadruk op onderwijs als recht van het kind en dus op kindvriendelijke scholen. Kinderen zelf spelen een belangrijke rol en zij worden gestimuleerd een actieve rol in te nemen. Daarnaast wordt er gestreefd naar het verhogen van lokale betrokkenheid bij scholen. Dit laatste is van belang om het aantal kinderen dat niet naar school gaat te verkleinen en de kwaliteit en relevantie van onderwijs te verbeteren.

Aangezien Plan op gemeenschapsniveau werkt en vaak al vele jaren in een gemeenschap aanwezig is, heeft zij ook de capaciteiten om de gemeenschap te informeren en bij het onderwijs te betrekken. Om programma's hier nog beter op in te laten spelen, is het van groot belang om grondige kennis te hebben van de beweegredenen van ouders, kinderen en leraren met betrekking tot de kwaliteit en relevantie van onderwijs. Hieruitvoort komt de samenwerking met IREWOC: het onderzoek naar kennis op community-niveau.

Tenslotte lichtte **Kristoffel Lieten**, directeur van IREWOC, kort de aanleiding van de dag toe. Onderwijs zit in de lift, maar toch moeten we ons afvragen of de doelstellingen die we onszelf voor 2015 gesteld hebben, wel gehaald zullen worden. Wat volgens Lieten nodig is voor goed onderwijs is geld: Nederland doet het goed, maar over het algemeen hebben westerse landen ondanks hun toezeggingen weinig extra geld over voor basisonderwijs. Ook is het belangrijk te weten hoe ouders en kinderen reageren op het idee van onderwijs. De dialoog rond onderwijs is gebaseerd op verschillende analyses van vier concepten: toegang (accessibility), affordability, kwaliteit en relevantie. Over deze concepten is al veel discussie geweest. En op basis van analyses aan de hand van meetbare variabelen zijn conclusies getrokken. Hierbij ontbreekt steeds één groep deskundigen: de mensen zelf. Zij maken immers hun eigen afwegingen. Op lokaal niveau is veel kennis over waarom men dingen wel of niet doet. Onderzoek naar deze kennis is noodzakelijk.

Vier onderzoekers van IREWOC hebben de afgelopen twee jaar onderzoek gedaan in verschillende gebieden in zeven landen. Door drie maanden samen te leven met de lokale bevolking en hierdoor een zekere mate van vertrouwen hebben opgebouwd, hebben zij zich een beeld gevormd over waarom bepaalde keuzes worden gemaakt. Naar aanleiding van de afronding van dit onderzoek staan vandaag in de discussies drie basisaspecten centraal: (1) zijn mensen klaar voor onderwijs, (2) is onderwijs klaar voor de mensen, en (3) wat is de betekenis van instituten die kunnen bereiken dat onderwijs en mensen klaar voor elkaar zijn.

3.1 Discussie-Ronde 1

Lokale betrokkenheid bij onderwijs

Inleiding door Ruth van Wieren (heeft onderzoek gedaan in Bangladesh)

In alle onderzochte gebieden worden pogingen ondernomen om ouders bij het functioneren van de scholen te betrekken. De comités, zoals bijvoorbeeld de ouderraad, bestaan in het algemeen wel maar functioneren niet of heel slecht.

De belangrijkste conclusies uit de inleiding van Ruth van Wieren waren:

- Lokale betrokkenheid bij onderwijs wordt vaak bemoeilijkt door lokale machtsrelaties. Deze bestaande machtsrelaties moeten doorbroken worden, hetgeen niet makkelijk is. Belangrijk

is vooral de positie van het schoolhoofd. Zijn macht binnen de schoolcomité's moet beperkt worden. Andere hulpprojecten van NGOs kunnen beter niet via het schoolhoofd lopen, omdat dit de afhankelijkheid van de ouders vergroot. Het schoolhoofd wordt daarmee nog machtiger dan hij of zij al is.

- Ook moeten de verschillende instituten - management en toezicht - losgekoppeld worden. Er wordt van de samenleving verwacht dat zij de school deels managen en daarnaast controleren. Dit is een lastige combinatie. De leraren moeten betrokken blijven bij het management van de school, maar voor de controle zou een onafhankelijk orgaan moeten worden ingesteld.
- Er moet nadrukkelijk gekeken worden naar wat van de ouders en leraren verwacht kán worden; dit is nu dikwijls onduidelijk waardoor comite's zich met oneigenlijke dingen gaan bezighouden. Er worden dan activiteiten ondernomen die voor de leraren of het schoolhoofd nuttig zijn, niet voor de school en de kinderen.
- Interactie tussen ouders en docenten moet gestimuleerd worden om misverstanden, vooroordelen en foutieve percepties te voorkomen en wederzijds begrip te bevorderen. Pas dan kan er echt betrokkenheid getoond worden en kan men bijsturen zonder met de leerkrachten een antagonisme te doen ontstaan. NGOs kunnen hier een cruciale rol bij spelen. Dit veronderstelt dus veel meer interactie tussen de school en de ouders.
- De ouders dienen op de hoogte te zijn van de mogelijkheden en verantwoordelijkheden van Parent-Teacher Associations en School Management Committees. Zij kunnen de leden anders niet aanspreken op haar taken. Ook zijn de leden zelf hier niet bewust van en weten ze niet welke macht ze eigenlijk hebben. Ouders dienen begeleid te worden in het proces meer zelfvertrouwen te krijgen, waardoor zij eerder geneigd zijn hun klachten te uiten.

Uit de discussieronde kwamen de volgende punten naar voren:

- Dat ouders in veel gevallen niet betrokken zijn bij het onderwijs wil niet zeggen dat ouders niet betrokken willen of kunnen zijn. Ouders hebben vaak te weinig kennis en inzicht in het functioneren van een school en de rol die zij kunnen spelen. Daarnaast hebben ouders vaak geen tijd omdat ze aan het werk zijn. Het gaat hier veelal om ouders die arm zijn en geen sociale macht hebben, en die, omdat ze analfabeet zijn, ook weinig weten van wat (goed) onderwijs eigenlijk is. Ouderparticipatie veronderstelt dus ook onderwijs aan ouders zodat ze meer kennis krijgen van het functioneren van een school.
- Het is belangrijk wederzijds begrip te creëren. Ouders zijn niet altijd op de hoogte van andere taken die leraren nog uit moeten voeren. Daarnaast is het van belang dat leraren het belang zien van betrokkenheid van ouders. PTAs kunnen de interactie tussen scholen en de community bevorderen. Het feit dat een PTA opgericht is, betekent dat leraren en ouders samen zitten. Dit is een eerste belangrijke stap. Door samen te zitten krijgt men de mogelijkheid van wederzijds vertrouwen en respect.
- Het is van belang de capaciteit van de PTAs te versterken. In sommige gevallen zijn de doelstellingen van PTAs te hoog gesteld. In de praktijk blijkt bijvoorbeeld dat het voor ongeletterde ouders vaak moeilijk is om leraren te controleren. Er worden echter ook

voorbeelden gegeven van succesvolle PTA's. Een idee is om in de eerste fase, management en controle los te koppelen. Daarnaast zou bijvoorbeeld een partnerorganisatie in de begingfase in de PTA zitting kunnen nemen om op die manier het proces beter te kunnen begeleiden. Daarna kan men de ouders begeleiden en stimuleren zodat ze niet alleen staan. Een externe organisatie kan een belangrijke rol spelen in het op gang brengen van de interactie tussen leraren en ouders.

- Een groot struikelblok in het betrekken van ouders bij het onderwijs blijkt vaak het weinige zelfvertrouwen van de ouders te zijn veelal veroorzaakt door hun analfabetisme. Volwassenen educatie (o.a. gebaseerd op Paolo Freire) kan hier een belangrijke rol in spelen. Meerdere deelnemers geven aan dat de uitkomsten van volwassenen educatie programma's (o.a. gebaseerd op het Reflect model) verbluffende resultaten kunnen hebben op het gebied van de empowerment van vrouwen.
- Het is van belang om - via bestaande structuren - bewustwordingsactiviteiten uit te voeren voor zowel ouders als leraren die zich richten op het vergroten van de kennis met betrekking tot de mogelijkheden en verantwoordelijkheden die zowel ouders als leraren hebben. Ook hierdoor zou er een betere vertrouwensrelatie kunnen bestaan. Onderwijzers geven in veel gevallen geen of te weinig les en er moeten overlegstructuren beoogd worden die de onderwijzers 'bij de les houden'.
- Investeren in een nieuwe sociale norm is ook van groot belang. Een groot deel van de ouders is ongeletterd. Over het algemeen kost het veel tijd en energie om de norm m.b.t. onderwijs te veranderen. Het is gebleken dat het van groot belang is om te investeren in de toegang tot onderwijs van het oudste kind. Deze kinderen spelen vaak een voorbeeldrol en hebben een positieve invloed op jongere broertjes en/of zusjes. Zeker als het oudste kind een dochter is zal haar schoolparticipatie een dubbele voorbeeldwerking hebben.
- Een punt wat in de discussie niet helemaal tot zijn recht kwam, maar achteraf werd verduidelijkt door de Bernard van Leer Foundation: Men zou ook kunnen werken aan het vergroten van de betrokkenheid bij de pre-school (ECCD). Het grote voordeel is dat er op dit pre-primary-niveau nog weinig belangstelling en inmenging is van politiek of leraren. De ouders krijgen hierbij dus meer ruimte, waardoor ze er alvast aan kunnen wennen, zelfvertrouwen creëren en zichzelf op dit gebied kunnen vormen voordat ze met lokale machtstructuren te maken krijgen in de committees op basisschool niveau. Dit zou dus een goede insteek kunnen zijn om draagvlak te creëren onder ouders in een nog tamelijk 'veilige' omgeving.

Uitsluitingsprocessen: Wat houdt kinderen uit school?

Inleiding door Afke de Groot (heeft onderzoek gedaan in Pakistan en Nepal)

In haar inleiding richtte Afke de Groot zich op werk, armoede en processen van sociale uitsluiting als oorzaken voor geringe toegang tot het onderwijssysteem. Tijdens de onderzoeken werd de noodzaak voor kinderen om te werken vaak genoemd door ouders als belemmering voor school. Deze noodzaak komt voort uit armoede, maar vaak ook uit bepaalde gewoontes en tradities. Zo

wordt het hoeden van vee gewoonlijk door kinderen gedaan. In landen als Ghana, Burkina Faso en Ethiopië worden volwassenen erop aangekeken als zij dit werk doen. Door de invoering van strenge regels met betrekking tot verplicht onderwijs in Kenia werden families echter gedwongen de taakverdeling binnen het huishouden te herzien en werden oude culturele patronen opgegeven. Tegenwoordig neemt de oudere generatie taken over van kinderen, wat voorheen ondenkbaar was. Wanneer huishoudens zichtbare resultaten van onderwijs zien, zijn zij meer bereid hun traditionele werkverdeling aan te passen waar mogelijk. Wat je nu steeds meer ziet is dat families het risico spreiden: sommige kinderen gaan naar school, terwijl anderen thuis blijven om te werken.

Naast traditionele werkverdeling zijn er uiteraard ook gevallen van families waar kinderen niet naar school gaan vanwege een noodzaak om te werken die voortkomt uit armoede. Dit bleek vooral urgent in gezinnen die te maken hebben (gehad) met een crisissituatie zoals ziekte of overlijden van een familielid. Ook hangt dit vaak samen met onvoorziene factoren als extreme droogte en andere natuurverschijnselen (rampen). De noodzaak voor kinderen om te werken houdt kinderen uit school, maar het is belangrijk te kijken waar deze noodzaak vandaan komt: uit schrijnende armoede of uit bepaalde gewoontes en tradities.

Voor veel gezinnen blijven indirecte kosten van onderwijs onbetaalbaar. Interventies zoals school-feeding- en scholarships- programma's zijn belangrijke motiverende factoren voor deze gezinnen en blijken echt noodzakelijk. Echter, er schort nogal eens wat aan de uitvoering van de programma's: regels die worden gesteld aan verdeling/toewijzing (bijvoorbeeld het behalen van minimale schoolprestaties en minimale afwezigheid) leiden ertoe dat de allerarmsten nog steeds niet bereikt worden. Daarnaast moet gewerkt worden aan de duurzaamheid van het effect van dergelijke programma's. Er moet meer aandacht komen om kinderen en hun ouders te blijven interesseren voor onderwijs, zodat men niet afhankelijk wordt/blijft van dergelijke programma's. Naast verbetering van de huidige programma's, is het wenselijk dat er interventies ontwikkeld worden die de situatie thuis veranderen en mogelijke andere redenen om kinderen uit school te houden weg te nemen.

Tenslotte ging De Groot in op processen van sociale uitsluiting. Sommige groepen worden binnen een gemeenschap benadeeld in de toegang tot voorzieningen, waaronder onderwijs, op basis van kaste, klasse, etniciteit, en/of religie. Bijvoorbeeld: dalits in Nepal, Hindoe-gemeenschappen in Pakistan, en de Fulani in Burkina Faso en Ghana. Binnen sommige groepen heerst het gevoel dat school niet bedoeld is voor kinderen uit hun groep. Een van de voornaamste drijfveren voor dergelijke groepen om hun kinderen naar school te sturen zijn voorbeelden van anderen uit de eigen groep die opgeleid zijn en hiermee hun levensstandaard hebben weten te verbeteren. Daarnaast spelen actieve campagnes van NGOs een cruciale rol. Formeel onderwijs heeft nooit deel uitgemaakt van gewoontes en tradities van deze groepen. Toch hebben zij vaak precies dezelfde ideeën over de relevantie en het belang van onderwijs als hun dorpsgenoten die hun kinderen wel naar school sturen. Toegang tot informatie over school is vaak geen vanzelfsprekendheid voor deze groepen. Daarnaast worden zij naast uitgesloten te worden van onderwijs, ook uitgesloten van andere voorzieningen, waardoor zij tot de armste lagen van de samenleving behoren.

Discussie naar aanleiding van stelling 1:

- Er is onderscheid tussen het werk wat door meisjes wordt gedaan en werk wat door jongens wordt gedaan. Het is afhankelijk van de context, maar over het algemeen worden jongens belast met fysiek zwaarder werk. Opvallend is dat veel gezinnen tegenwoordig in ieder geval een paar kinderen naar school sturen. Meestal worden hier, in de context van Nepal en Pakistan, de zonen eerst naar school gestuurd, en dan pas de dochters (en dan vooral de jongste dochters die nog niet oud genoeg zijn om een substantieel deel van de huishoudelijke taken voor haar rekening te nemen). Meisjes kunnen naar school in grote gezinnen waar zussen de huishoudelijke taken kunnen doen.
- Maken tradities niet deel uit van het sociale weefsel waar me in leeft? De westerse blik dat ouders het werk wel kunnen doen is niet in alle contexten reëel. School moet hierop aangepast worden, zodat kinderen dingen leren die ze in het dagelijkse leven en tijdens hun werk buiten school kunnen gebruiken.
- Werk is niet per definitie slecht voor kinderen. Landbouwactiviteiten leer je door met je ouders te doen, en niet op school. Die kennis moet ook worden overgedragen. Werken op het land is ook een vorm van onderwijs. Het curriculum van scholen moet aangepast worden: onderwijs moet gecombineerd worden met vormen van werk die een educatieve rol hebben. Een reactie hierop is dat het principe er toe kan leiden dat kinderen meer gaan werken dan dat ze op school zitten. Dit principe kan dus slechts met grote omzichtigheid worden toegepast.
- Tijdens het onderzoek in Ghana bleek dat werk nauwelijks als een belemmering voor school werd gezien. Hier was een combinatie van school en werk mogelijk door de schooltijden. In Ghana stopten de scholen om 1 uur 's middags, waarna de kinderen nog voldoende tijd hadden om thuis of op het land te werken. Niet in alle landen die we bezocht hebben waren de schooltijden zo gunstig en werd van kinderen verlangd de hele dag (bijvoorbeeld van 10 tot 4) op school te zijn.
- Met een opleiding heeft een kind meer kansen in de stad. We hebben het nu steeds over het platteland, maar er zijn verschillen met stedelijke gebieden: zonder opleiding ben je daar nergens. Families die van het platteland naar de stad trekken hebben veel meer kansen als ze onderwijs genoten hebben. Niet alle families zijn en blijven gericht op het plattelandleven.
- Kwaliteit is een belangrijk onderdeel van de combinatie tussen onderwijs en werk. Tijdens het onderzoek in Kenia bijvoorbeeld zeggen mensen vaak dat het werk te intensief is om te combineren met school. Dit geldt met name tijdens droogte. In de natte periode hoeft men minder ver te lopen, en kan werk met school gecombineerd worden. Kinderen vinden het hoeden van koeien erg saai, en kiezen er eerder voor om naar school te gaan of ander werk te zoeken.

Discussie naar aanleiding van stelling 2:

- School-feeding-programs leiden ook tot betere schoolprestaties van kinderen. Kinderen die zonder eten op school zitten behalen slechtere resultaten dan hun leeftijdgenootjes die wel te eten krijgen. Daarom zijn dergelijke programma's ook van belang.

- Zijn er ook scholen tegengekomen die zichzelf financieel kunnen onderhouden door middel van productie op school (bv. Groentetuintjes). Heike (onderzoek in Ethiopië en Kenia) antwoordde dat een paar overheidsscholen in Kenia zijn begonnen met het principe van “werkleren”. Ook kent zij een missie-school in Ethiopië die hiermee is begonnen. De resultaten van deze werkwijze zijn nog niet duidelijk.
- Halen de problemen die er zijn bij de implementatie van de programma’s de voordelen niet onderuit? De programma’s schieten inderdaad hun doel voorbij wanneer ouders bij een discussie over de kwaliteit van scholen alleen klagen over het feit dat ze geen kookolie krijgen. Echter, deze gezinnen hebben door deze programma’s wel een aanleiding gehad om hun kinderen naar school te sturen, terwijl ze dit voorheen nooit deden. Het heeft ertoe geleid dat een groot aantal gezinnen de weg naar school hebben gevonden. Dit gebeurt in veel gevallen ook als de programma’s ophouden. Sommige families zullen dit als een reden zien om hun kinderen thuis te houden, maar anderen zullen de ingeslagen weg blijven volgen. Er wordt opgemerkt dat ook in Europa (bijvoorbeeld Frankrijk en Nederland) schoolontbijt en melk op school jarenlang goed hebben gewerkt.
- Programma’s moeten structureel en duurzaam zijn. Tijdelijke programma’s, geïmplementeerd door bijvoorbeeld WFP, hebben minder nut. Om duurzaam te kunnen zijn moet samengewerkt worden met PTA’s en lokale organisaties. Reactie hierop: Er is echter wel het gevaar dat structurele programma’s het risico lopen slachtoffer te worden van corruptie en dat ze veel extra werk opleveren voor ouders en docenten. De aandacht wordt afgeleid van het onderwijs en het kost ouders veel tijd tussen hun dagelijkse bezigheden door.
- Het uitdelen van schoolspullen etcetera helpt niet altijd, want het probleem blijft dat familie geen geld hebben om hun kinderen naar school te sturen. In plaats van het uitdelen van schriften op scholen, moet je kijken naar de behoefte van de kinderen en wat er thuis nodig is zodat ze naar school kunnen.
- Een voorbeeld van een succesvol school-feeding-program was in Afghanistan waar gedurende een aantal jaren voedsel werd uitgedeeld aan leerlingen. Door iedere dag naar school te gaan, waren leerlingen na een aantal jaren mondig genoeg om tegen hun ouders te zeggen dat ze school ook wensten af te maken.
- De overheid moet ook actief betrokken worden bij het duurzaam maken van de projecten, zoals bij de “bolsa escolar” in Brazilië. NGOs kunnen echter altijd op zijn minst tijdelijk iets betekenen.

Discussie naar aanleiding van stelling 3:

- Bewustwordingsprocessen hebben te maken met de situatie van de ouders: hebben zij onderwijs gehad, komen ze op voor hun rechten en die van hun kinderen? Ook als een van de kinderen al naar school gaat of is geweest gaan anderen kinderen uit het gezin ook sneller.
- Het is belangrijk dat mensen het gevoel hebben dat de school ook voor hen bedoeld en toegankelijk is. Als gevolg van een campagne van een NGO in Nepal waarbij de aandacht

uitging naar de dalit-groepen binnen het dorp, stuurden steeds meer families van deze laagste kasten hun kinderen naar school. Voorheen beseften zij nooit dat school ook voor hen bedoeld was, omdat generaties lang alleen de hogere kasten hun kinderen naar school stuurden. Deze NGO richtte zich niet alleen op awareness campaigns, maar zorgde ook dat deze (voorheen landloze) families een eigen stukje land kregen die zij konden bewerken.

- Het is belangrijk dat er voorbeelden zijn van mensen uit hetzelfde dorp en vergelijkbare situatie die naar school zijn geweest en “geslaagd” zijn.
- Bewustwording is belangrijk op dorpsniveau. Hierbij moet samengewerkt worden met verschillende lokale actoren. Door lobby voor scholing en informatie hierover gaan kinderen zich meer welkom voelen en worden de ogen van ouders geopend. Werk kan dan soms ineens door ouders worden overgenomen. Ouders zijn trots op hun kinderen, en zo worden tradities verbroken. Niet zo zeer armoede is de reden waarom kinderen werken, maar eerder factoren als een gebrek aan informatie, toegankelijkheid, vertrouwen, etcetera.

3.2 Discussie-Ronde 2

Kwaliteit van onderwijs: kosten en baten

Inleiding door Heike Roschanski (heeft onderzoek gedaan in Ethiopië en Kenia)

Heike Roschanski stelde in haar inleiding de vraag wanneer men kan spreken van onderwijs als sociale norm en in welke onderzoekslanden men kon spreken van een bestaande sociale norm die voorschrijft dat alle kinderen naar school gaan. Verplicht onderwijs bestaat in theorie in alle onderzoekslanden, maar in de praktijk lijkt er alleen sprake te zijn van een sociale norm in Kenia en Bangladesh. De meeste kinderen gaan naar school, maar drop-out blijft ook hier een probleem. In Ghana, Pakistan en Nepal is er alleen in bepaalde groepen, afhankelijk van sociale klasse en kaste, sprake van een sociale norm. Campagnes van NGOs spelen een rol bij de bewerkstelling hiervan. Vaak zijn de kinderen die naar school gaan “first-generation-learners”, en is de sociale norm aan het nog niet gevestigd. In Ethiopië en Burkina Faso is er geen sprake van sociale norm.

Als er een sociale norm bestaat naar school te gaan, blijken ouders kritischer te zijn ten opzichte van de kwaliteit van de scholen. Ook is men dan sneller bereid om (meer) geld te investeren in onderwijs, bijvoorbeeld in bijlessen na schooltijd. Vaak worden deze als noodzakelijk gezien, omdat de reguliere lessen ontoereikend/slecht zijn.

Met betrekking tot de perceptie van mensen op de kwaliteit van onderwijs noemde Heike de volgende punten:

- Als gevolg van snelle uitbreiding van de toegang tot onderwijs, is de kwaliteit van scholen onder druk komen te staan (bv. te weinig klaslokalen, te weinig leraren).
- Docenten geven vaak aan dat de slechte staat van scholen en klaslokalen een reden is voor kinderen om niet naar school te gaan. Ouders en leerlingen zelf echter zien deze gebreken aan infrastructuur niet als belemmering.

- De aanwezigheid van leraren was in alle onderzoeksgebieden een groot probleem. Docenten kwamen te laat, gingen eerder weg, of kwamen soms een of meerdere dagen helemaal niet opdagen. De wel aanwezige docenten gaven niet altijd les. Deze afwezigheid was in sommige gevallen te verklaren door school-gerelateerde administratieve taken.
- Op sommige scholen is de kwaliteit zo slecht dat kinderen zelfs na enkele jaren school nog niet functioneel kunnen lezen en schrijven.
- Tenslotte kwam de rol van NGOs ter sprake. Nadat zij zich jarenlang op uitbreiding van infrastructuur hebben gericht, komt er steeds meer aandacht voor kwaliteit. De vraag is of zij zich wel op uitbreiding van infrastructuur moeten richten, of juist op verbetering van de kwaliteit van wat er op school wordt onderwezen.

In de discussie werd verder ingegaan op de kwaliteit van onderwijs. Uit de onderzoeken is gebleken dat gemeenschappen over het algemeen een slecht oordeel hebben over de kwaliteit van het voor hen toegankelijke onderwijs. Dit is onder andere te wijten aan prestatie van docenten. In veel gevallen zijn leraren niet gemotiveerd, vanwege slechte betaling, een gebrek aan aanzien van een baan als docent binnen de gemeenschap, moeilijke leefomstandigheden in afgelegen gebieden. Ook is er amper sprake van controle of van een monitormechanisme, waardoor er geen consequenties zijn wanneer een docent niet naar behoren functioneert.

Verder richtte de discussie zich op de rol die NGOs kunnen spelen bij het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs. Men stelde vast dat NGOs moeten blijven bijdragen aan verschillende aspecten van onderwijs, maar dat zij tegelijkertijd ook bij de overheid moeten lobbyen voor meer investeringen in kwaliteitsonderwijs.

In een aantal gebieden levert non-formeel onderwijs betere kwaliteit dan formeel onderwijs. De leraren zijn vaak meer gemotiveerd; zij hebben meer het gevoel 'het ergens voor te doen'. Deze motivatie is niet noodzakelijkerwijs gerelateerd aan een hoger salaris. Zij verdienen vaak juist minder dan docenten in dienst van de overheid. Met het succes van non-formele scholen loopt men het risico dat kinderen van de overheidsscholen afgehaald worden en dat er indirect een parallelle sector gecreëerd wordt. Er werden wel voorbeelden genoemd van afspraken tussen NGOs en overheid over overname van non-formele scholen. Er is echter geen garantie is dat deze scholen na de terugtrekking van de NGOs ook succesvol blijven functioneren. Er is nog te weinig evaluatie van non-formele scholen nadat zij een aantal jaren onder toezicht van de overheid hebben gefunctioneerd. Deze evaluaties zijn noodzakelijk om het succes van dergelijke overdrachten te bepalen. De vraag die hierop tijdens de discussie naar voren kwam is hoe de NGO-wereld haar kennis ook kan toepassen op de scholen van de overheid. Dit blijkt een lastige kwestie, met name omdat de overheid NGOs soms als een concurrent zien. Zij zijn daarom dan niet bereid tot samenwerking met de non-formele scholen zelf. Op de vraag hoe men er wel in kan slagen om van te voren afspraken te maken over samenwerking en een eventuele overdracht met dezelfde overheid die Ngos als concurrent zien werd verder niet op ingegaan.

- De taken van overheid en NGOs moeten afgebakend worden, maar uiteindelijk blijft het aanbieden van kwalitatief goed formeel onderwijs een taak van de overheid. NGOs zijn afhankelijk van goede samenwerkingsrelaties met de overheid, waardoor misstanden soms

moeilijk aan te kaarten zijn. NGOs zouden hun positieve ervaringen op het gebied van non-formeel onderwijs, in samenwerking met de overheid, kunnen toepassen op formeel onderwijs.

- Ook is het van belang om de **gemeenschap** te betrekken bij het onderwijs, zoals door middel van de PTAs (parent-teacher-associations). Wanneer leraren afkomstig zijn uit de gemeenschap werkt dit positief op hun motivatie. NGOs kunnen een rol spelen in het trainen van leraren om de kwaliteit van hun lesgeven te verbeteren. Het is hierbij van belang dat leraren getraind worden in de context van hun situatie. Tegenwoordig krijgen docenten trainingen die gestoeld zijn op een ideale situatie, die op geen enkele manier aansluit bij de realiteit waarin zij werken. Te denken valt aan werken in volle klaslokalen in plattelandsgebieden met weinig faciliteiten. Ter bevordering van motivatie en vertrouwen zouden leraren in de directe omgeving gerecruteerd moeten worden. Het gebrek aan voldoende gekwalificeerde docenten is hierbij vaak een obstakel, vooral in gebieden waar de trend om kinderen naar school te sturen nieuw is.
- Het dilemma van gebruik van lokale talen kwam ook naar voren. Leraren afkomstig uit de gemeenschap kunnen mogelijkheden tot tweetalig onderwijs bieden, wat een positieve uitwerking heeft op de schoolresultaten van jonge kinderen. Een nadelig punt is echter dat bij onvoldoende beheersing van de nationale taal van lokaal-gerecruteerde docenten, zij hierin onvoldoende les kunnen geven, en de leerlingen vervolgens deze ook onvoldoende zullen beheersen om bijvoorbeeld door te kunnen gaan naar de middelbare school.

Onderwijs en toekomstperspectief: realiteit of illusie?

Inleiding door Albertine de Lange (heeft onderzoek gedaan in Ghana en Burkina Faso)

De inleiding van Albertine de Lange richtte zich op de bevindingen die uit de onderzoeken naar voren kwamen met betrekking tot de verwachtingen die mensen hebben van onderwijs. Uit de onderzoeken bleek namelijk dat het belang dat ouders toedichten aan onderwijs en de mate waarin zij trachten obstakels die de toegang tot onderwijs belemmeren te overwinnen, afhangt van de manier waarop zij denken dat onderwijs hun situatie op korte en langere termijn zal kunnen verbeteren.

In alle, veelal afgelegen, dorpen was iedereen in staat om de voordelen van scholing voor kinderen op te noemen. Voor een deel was dit gebaseerd op observaties uit de eigen omgeving, maar deze accounts weerspiegelden ook heel duidelijk de voorlichtingscampagnes die gevoerd werden. De voordelen die genoemd werden waren zowel intrinsiek en praktisch, als economisch van aard, waarbij de eersten duidelijk overschaduwd werden door de economische waarde die men hecht aan onderwijs. Het vooruitzicht op een witte-boorden-baan was de voornaamste binnen de derde categorie voordelen. Ook kinderen zelf zagen niet het leren van basisvaardigheden, maar het krijgen van een salaris, macht en aanzien, als doel waarbij de school als middel dient.

Terwijl de intrinsieke en praktische waarde van onderwijs wel erkend werd, werden in sommige gebieden jongeren die alleen de basisschool hadden afgemaakt toch als drop-outs gezien.

Over het algemeen wordt onderwijs gezien als een manier om te ontsnappen uit armoede. Ook beseft men dat onderwijs in toenemende mate belangrijk wordt in de moderne tijd waarin bevolkingsgroei, bodemerosie, en het verdwijnen van traditionele beroepen reële problemen vormen. Lang niet iedereen echter, is ervan overtuigd hoe onderwijs voordelen kan hebben binnen de eigen rurale context.

Deze instelling van ouders is onder andere te verklaren door de geschiedenis waarin een minderheid naar school ging en vervolgens uitzicht had op een formele baan. Daarnaast spelen voorlichtingscampagnes een rol die vertellen dat beroepen als dokter en politicus ook voor hen binnen bereik liggen. De gevolgen van een dergelijke focus zijn enerzijds positief: De hoop op een betere toekomst prevaleert en blijft een belangrijke drijfveer voor ouders om hun kinderen naar school te sturen. Anderzijds leidt het ook tot teleurstellingen en frustraties, en tot drop-out wanneer kinderen gaan beseffen dat de weg naar een witte-boorden-baan lang is. Onderwijs wordt door ouders als een investering gezien die op den duur terugverdiend dient te worden. Steeds vaker lijken gezinnen het risico te willen spreiden door een aantal van hun kinderen naar school te sturen. Ook zorgt een focus op een witte-boorden-baan ervoor dat alleen aan basisonderwijs, dat in de meeste onderzoekslanden vijf tot zes jaar duurt, weinig waarde wordt gehecht zolang middelbaar onderwijs voor de meeste gezinnen ontoegankelijk blijft. Alleen basisschool is voor het verkrijgen van een witte-boorden-baan niet voldoende.

De discussie die volgde ging onder andere in op de vraag of het nu nodig is om de focus van de donorwereld te verleggen naar middelbaar onderwijs, of zich te blijven richten op basisonderwijs alleen.

Discussie naar aanleiding van stelling 1:

- Basisonderwijs richt zich ook op voortgezet onderwijs. De beeldvorming met betrekking tot het economische toekomstperspectief wordt door de inhoud van het basisonderwijs bevorderd.
- Er moet gekeken worden naar de relevantie van het curriculum. Wat kinderen meekrijgen aan nieuwe kennis is minstens zo belangrijk als de verwachtingen die ze hebben.
- Men moet zich afvragen wie de dienst uitmaakt en het curriculum bepaalt: dit is de middenklasse. Hun kinderen maken wel kans op een witte-boorden-baan. Voor de middenklasse is het dus wel relevant om een onderwijsstelsel te hebben dat gericht is op het behalen van een formele baan. Dit is veel minder het geval voor de armere groepen binnen de samenleving. De inhoud van het onderwijs is uiteindelijk dus een politiek probleem: de groepen die kans hebben op toegang tot de formele economie zijn gebaat bij het in stand houden van het bestaande curriculum.
- Intrinsieke waarde en economische waarde moeten samengaan, want de hoop op een economische carrière, op basis waarvan veel mensen hun kinderen nu naar school sturen, is niet oneindig. Meer concrete voordelen van onderwijs in de verbetering van de kwaliteit van het dagelijkse leven zijn noodzakelijk.
- Er zijn veel gevallen waar onderwijs niet aansluit op traditionele leven en rollen. Basisonderwijs zou meer moeten inspelen op de behoeften van speciale groepen

Discussie naar aanleiding van stelling 2:

- Het is belangrijk dat basisscholen hun waarde waarmaken. Intrinsieke waarde moet gezien en bewezen worden. Pas dan heeft het zin om voorlichtingscampagnes hierop te richten.
- De nadruk moet komen op hoe onderwijs ook kan helpen bij andere zaken, en niet alleen bij het krijgen van een formele baan. Dus een nadruk op economische activiteiten die relevant zijn in hun omgeving en levensstijl. Hierbij van belang is ook de taal (e.g. verkrijgen van meer toegang tot informatie via media).
- Nadruk van voorlichtingscampagnes op intrinsieke waarde is dus niet zo belangrijk. Ouders en kinderen zullen zich blijven afvragen wat dat concreet voor hen aan voordelen oplevert. Het is belangrijker de nadruk te leggen op praktische waarde en economische waarde die relevanter zijn: vocational education en ondernemingsgericht onderwijs. De intrinsieke waarde van onderwijs blijkt later wel.
- De inhoud van onderwijs moet aansluiten op reële mogelijkheden. Dat houdt onder andere in dat de kinderen een positiever beeld wordt gegeven van lokale bezigheden. Momenteel staan schoolkinderen negatief jegens het beroep wat hun ouders uitoefenen, en zien ze alleen een formele baan als optie om iets anders te doen.

Discussie naar aanleiding van stelling 3:

- Men moet zich niet gaan richten op vervolgonderwijs, maar de middelen gebruiken om de kwaliteit van het basisonderwijs te verhogen en het relevanter te maken. Het bieden van kwalitatief goed onderwijs is cruciaal om kinderen ook op school te houden.
- Het is niet nodig voor ieder kind om ook naar het voortgezet onderwijs te gaan. Veel nationale economieën zijn daar ook nog lang niet klaar voor. Je zou dan bezig zijn een middenklasse te creëren, zonder dat er werk voor hen is. Echter, ook voor het basisonderwijs heeft men voldoende gekwalificeerde docenten nodig en dit veronderstelt dan weer dat veel kinderen toch ook het voortgezet onderwijs afmaken en daarna kunnen bijdragen aan het opkrikken van het niveau van het onderwijs.
- De fundamentele denkfout van de MDGs is dat ze zich op kwantiteit richten, en niet op kwaliteit. De focus op kwantiteit werkt nadelig. Kenia was hier een goed voorbeeld van. Het streven naar universeel onderwijs veroorzaakt problemen met kwaliteit en leidt hierdoor tot teleurstelling bij degenen die naar school gaan en dus in dit onderwijs geïnvesteerd hebben. Daarom: hou vast aan de MDGs, maar zet ook middelen in op kwaliteit. Het accent is verschoven van kwaliteit (Jomtien) naar kwantiteit (Dakar). Met Jomtien kwam er een nadruk op ECCD en adult education, maar dit is verzwakt met Dakar. Sinds 2004/2005 is hier weer langzaam verandering in gekomen. NGOs moeten hierop inspelen.
- Overheden zijn ook afhankelijk van donors. Hierdoor komt de aandacht en het geld soms te liggen op hoger onderwijs. In India bijvoorbeeld wordt veel geld gestoken in hoger onderwijs

in plaats van basisonderwijs. MDGs zijn dus wel belangrijk om de aandacht te houden bij basisonderwijs.

- Naast kwaliteit moet ook de toegankelijkheid van de (gratis) overheidsscholen verbeterd worden.
- Basisonderwijs moet aansluiten op de minimale arbeidsleeftijd en moet ongeveer 8 jaar zijn (tot de leeftijd waar men pas mag gaan werken en waarvoor dus de leerplicht moet gelden).

4. Conclusies

Tijdens het afsluitende plenaire deel rapporteerden de notulisten de belangrijkste punten uit de discussies die gedurende de middag gevoerd zijn.

Lokale betrokkenheid bij onderwijs

(rapportage door Jojanneke de Waal)

Lokale betrokkenheid is moeilijk. Je hebt te maken met onderlinge machtsrelaties, gebrek aan kennis, tijd, inzicht en overzicht bij ouders e.d. Comités als PTA en SMC zijn nu nog zwak, maar zijn een goede eerste stap naar het betrekken van de gehele samenleving. Het is dus belangrijk om de capaciteit van comités te versterken. Er zou een bewustwordingsprogramma ten aanzien van mogelijkheden en verantwoordelijkheden moeten worden gehouden. Ook is het nodig het zelfvertrouwen van ouders op te schroeven. Wederzijds begrip, voor zowel ouders als leraren, verdient aandacht. NGOs kunnen een belangrijke rol spelen bij het steunen van machtelozen en het hen mogelijk maken meer betrokkenheid bij de scholen te krijgen.

Vooraf externe organisaties hebben een belangrijke rol vanwege hun afstand jegens bestaande machtsrelaties. Activiteiten rondom volwasseneducatie moeten gestimuleerd worden om eigen participatie en het begeleiden van kinderen te bevorderen. Nu is volwassenonderwijs gemarginaliseerd in het kader van MDG-2.. Dat heeft negatieve gevolgen voor de universalisering van het onderwijs omdat neo-alfabete ouders hun kinderen eerder naar school, sturen dan analfabete ouders.

Uitsluitingsprocessen: wat houdt kinderen uit school?

(rapportage door Laura Baas)

Mbt. stelling 1: Of kinderen moeten werken hangt samen met een zekere noodzaak (door armoede), maar in veel gevallen ook met gewoontes en tradities. Traditionele werkverdeling wordt bepaald door factoren als gender en leeftijd. Werk is echter niet altijd per definitie tegengesteld aan onderwijs, omdat kinderen ook leren van werk. Kennis die tijdens werk opgedaan wordt zou geïntegreerd moeten worden in het onderwijs. Het onderscheid tussen traditie en noodzaak is niet altijd dichotoom; dikwijls zijn overlevingsstrategieën verworden tot gewoontes. Daarnaast moet er rekening gehouden worden met het onderscheid tussen stad en platteland; de combinatie met werken kan in de één meer van toepassing zijn dan in de ander. Ook biedt de stad veel meer kansen voor mensen met een opleiding dan voor diegenen zonder.

Mbt. stelling 2: Interventies ter ondersteuning zoals schoolfeeding programs worden technisch niet goed uitgevoerd. Toewijzingsregels leiden ertoe dat de armste kinderen niet bereikt worden. Dergelijke programma's zijn wel noodzakelijk en leiden over het algemeen wel tot een toename van het aantal kinderen in school. Men moet dergelijke programma's dus uit blijven voeren, maar wel in samenhang met maatregelen die kinderen op school houden. Wat betreft de duurzaamheid van de programma's is het van belang om van het begin af aan met lokale overheden samen te werken. Op den duur kan de overheid programma's overnemen in samenwerking met NGOs en lokale overheden. Hierbij moet gelet worden op corruptie en gezorgd worden dat ouders en leraren niet te zwaar worden belast. Ook zou gekeken moeten worden naar manieren waardoor scholen zelf dergelijke programma's over kunnen nemen en op die manier autonomer worden.

Mbt. stelling 3: Voorbeeldfuncties van anderen die naar school gaan of zijn geweest zijn van essentieel belang, met name in groepen waar in het verleden kinderen niet of weinig naar school gingen. Het gaat hier vooral om voorbeelden van mensen uit de eigen gemeenschap, waarmee men zich makkelijker identificeert. NGO's kunnen hier een stimulerende rol spelen.

Kwaliteit van onderwijs: kosten en baten

(rapportage door Anna Ensing)

De kwaliteit van onderwijs is vaak slecht, maar in hoeverre is dit een reden voor ouders/kinderen om niet naar school te gaan? Matige prestaties van docenten kunnen worden toegeschreven aan een gebrek aan motivatie, hetgeen vaak voortkomt uit een te laag salaris, gebrek aan aanzien binnen de gemeenschap, en de levensomstandigheden in afgelegen gebieden. Over het algemeen zijn docenten meer gemotiveerd wanneer ze uit dezelfde gemeenschap komen. De NGO's hebben veel ervaringen met non-formeel onderwijs. De vraag is hoe NGOs hun kennis kunnen toepassen op formeel onderwijs. Een mogelijkheid is om de overheid van het begin af aan ook bij het non-formele onderwijs te betrekken, en het uiteindelijk aan hen over te dragen. Daartoe moet altijd naar samenwerking met de overheidsscholen worden gestreefd. Het is van belang om de gemeenschap erbij te betrekken. Het is belangrijk om leraren te trainen in de context van hun situatie. Ook kwam de taalkwestie nog aan bod; als leraren uit de streek zelf komen leidt dit vaak tot meer motivatie. Ook beheersen zij wellicht de lokale taal.

Onderwijs en toekomstperspectief: realiteit of illusie?

(rapportage door Sonja Zweegers)

Mbt. stelling 1: Het curriculum moet veranderen. In plaats van gericht zijn op vervolgonderwijs en op formele banen, moet basisonderwijs juist meer beroepsgericht zijn en dit ook waarmaken.

Mbt. stelling 2: Een focus op de intrinsieke waarde is onvoldoende en zal er niet toe leiden dat mensen in onderwijs zullen investeren. Daarvoor is een focus op praktische en realistisch economische zaken nodig. Ouders willen dat onderwijs ook ergens toe leidt en zo hun investeringen terugverdiend zien.

Mbt. stelling 3: In plaats van de focus te verleggen naar vervolgonderwijs, moet er meer geïnvesteerd worden in de kwaliteit van basisonderwijs waardoor het meer waarde krijgt. Dit moet

kwalitatief goed onderwijs bieden en op zichzelf volwaardig zijn. In plaats van vijf à zes jaar moet basisonderwijs zo'n acht à negen jaar duren. Vervolgonderwijs is dan ook niet een noodzaak voor iedereen. De duur van de school en de leeftijd tot wanneer onderwijs verplicht is moet aansluiten op de minimumleeftijd waarop kinderen mogen werken.

5. Afsluiting

Frans Röselaers, voormalig IPEC-directeur en bestuurslid van IREWOC, sloot de middag af. Hij feliciteerde Plan Nederland en IREWOC met het initiatief voor het organiseren van het forum en benadrukte het belang van dergelijke bijeenkomsten als aanvulling op de activiteiten die reeds worden ondernomen in de onderwijs- en kinderrechtenwereld. Ook prees hij het enthousiasme van alle deelnemers. De bijeenkomst die georganiseerd was naar aanleiding van het IREWOC-onderzoek naar onderwijs heeft door de betrokkenheid en enthousiasme van alle deelnemers geleid tot een rijke oogst aan voorstellen, verklaringen, en ideeën die toegang tot en kwaliteit van onderwijs in de weg staan of juist kunnen bevorderen. Een aantal belangrijke zaken die de aandacht verdienen zijn bijvoorbeeld:

- de rol van de ouders: acceptatie, fatalisme, bewustzijn;
- de positie van de leraren: status, salariëring, en andere arbeidsomstandigheden. Onderwijsbonden hier en daar kunnen hierbij een rol spelen - bijvoorbeeld Education International (EI) en nationale vakbonden van onderwijzend personeel; spoor hen aan om deel te nemen aan debat en verder onderzoek;
- bedenk effecten en oplossingen van de dichotomie tussen stad en platteland;
- welke voorwaarden werken goed en welke zijn minder succesvol?

De beste oplossing voor kinderarbeid is volgens Röselaers 'School, de beste werkplaats'. Als alle kinderen naar school gaan leren ze daar de kennis en ervaring voor de toekomst. Elk kind moet naar school kunnen gaan en moet niet hoeven te werken (behoudens lichte werkzaamheden, voor beperkte uren en buiten schooltijd). Scholen moeten toegankelijk, gratis en van goede kwaliteit zijn. Het is niet erg nuttig om onderscheid te maken tussen kinderarbeid en kinderwerk, aangezien dit taalkundige en inhoudelijke verwarring brengt. Het verdient de voorkeur om te kijken naar factoren als leeftijd, arbeidsuren, en arbeidsomstandigheden die bepalend zijn voor wat wel of niet acceptabel is wat betreft kinderarbeid. Het is vooral van belang te benadrukken dat goed en gratis onderwijs een fundamenteel recht van kinderen is, alsmede de beste investering van een samenleving in haar toekomst.

Bijlage 1: Programma

- 13.00-13:30** **Opening**
David Vriesendorp (Plan NL) Welkomstwoord
Jozanneke de Waal (Plan NL) Onderwijs in de brede context
Prof. Dr. K. Lieten (IREWOC) IREWOC onderzoek naar onderwijs
- 13:30-14:30** **Discussie-ronde 1**
Lokale betrokkenheid bij onderwijs (Bogenzaal)
Het betrekken van de lokale samenleving is belangrijk bij het verbeteren van kwaliteit en toegang tot onderwijs. Deze workshop richt zich op de problemen en obstakels die in de praktijk naar voren komen mbt het betrekken van alle geledingen van de samenleving bij onderwijs.

Uitsluitingsprocessen: wat houdt kinderen uit school? (Grote Zaal)
Nog steeds worden kinderen uitgesloten van het onderwijssysteem. Deze workshop richt zich op de manier waarop dit gebeurt. Heeft dit te maken met gewoontes en/of tradities, met schrijnende armoede, of met normatieve uitsluitingsprocessen?
- 14:30-15:00** Koffie/Thee-pauze
- 15:00-16:00** **Discussie-ronde 2**
Kwaliteit van onderwijs: kosten en baten (Grote Zaal)
De kwaliteit van scholen laat, vooral op het platteland, vaak te wensen over. In deze workshop staat de vraag centraal wat de invloed is van een negatieve perceptie van kwaliteit van onderwijs op de bereidheid van mensen om in dit onderwijs te investeren.

Onderwijs en toekomstperspectief: realiteit of illusie? (Bogenzaal)
Deze workshop gaat in op het doel van basisonderwijs volgens een internationale of overheidsnorm tegenover die van de lokale bevolking. Sluiten deze (nog) op elkaar aan of wordt een desillusie gecreëerd? Welke dilemma's staan hierbij in de weg?
- 16:00-16.50** **Plenair: Conclusies**
Vier korte presentaties van de workshop met afsluitende discussie
- 16:50-17:00** **Afsluiting**
Frans Röselaers (Bestuurslid IREWOC en voormalig IPEC-directeur)
- 17:00** Borrel

Bijlage 2: Stellingen

Discussie-Ronde 1

Lokale betrokkenheid bij onderwijs

Het betrekken van de lokale samenleving is belangrijk bij het verbeteren van kwaliteit en toegang tot onderwijs. Deze workshop richt zich op de problemen en obstakels die in de praktijk naar voren komen mbt het betrekken van alle geledingen van de samenleving bij onderwijs.

Stellingen:

1. Het functioneren van SMCs/PTAs is in praktijk slechts een weerspiegeling van lokale machtsverhoudingen en leidt niet tot meer controle op scholen en tot betere kwaliteit.
2. De leef- en arbeidsomstandigheden van ouders zorgen dat het onmogelijk is om zich actief voor de school in te zetten.
3. Zonder onderwijs als sociale norm zal de betrokkenheid van de ouders bij het functioneren van de lokale scholen niet tot stand komen.

Uitsluitingsprocessen: wat houdt kinderen uit school?

Nog steeds worden kinderen uitgesloten van het onderwijsstroom. Deze workshop richt zich op de manier waarop dit gebeurt. Heeft dit te maken met gewoontes en/of tradities, met schrijnende armoede, of met normatieve uitsluitingsprocessen?

Stellingen:

1. Het werk dat kinderen moeten verrichten komt in veel gevallen voort uit gewoontes en tradities in plaats van een absolute noodzaak.
2. Interventies zoals schoolfeeding programma's en overige maatregelen ter materiële ondersteuning zijn noodzakelijk om het voor alle kinderen van de armste gezinnen mogelijk te maken naar school te gaan.
3. Zonder het bewust doorbreken van sociale uitsluitingsprocessen zal universeel onderwijs niet bereikt worden.

Discussie-Ronde 2

Kwaliteit van onderwijs: kosten en baten

De kwaliteit van scholen laat, vooral op het platteland, vaak te wensen over. In deze workshop staat de vraag centraal wat de invloed is van een negatieve perceptie van kwaliteit van onderwijs op de bereidheid van mensen om in dit onderwijs te investeren.

Stellingen:

1. Kwalitatief slecht onderwijs vertraagt de bewerkstelling van de sociale norm dat alle kinderen in een samenleving naar school gaan.
2. Ook als er al sprake is van een sociale norm gaan kinderen niet naar school door een gebrek aan vertrouwen in de kwaliteit van onderwijs.
3. Het creëren en verbeteren van onderwijsfaciliteiten moet overgelaten worden aan de overheid. NGOs moeten zich richten op het verbeteren van de inhoudelijke kwaliteit van het onderwijs.

Onderwijs en toekomstperspectief: realiteit of illusie?

Deze workshop gaat in op het doel van basisonderwijs volgens een internationale of overheidsnorm tegenover die van de lokale bevolking. Sluiten deze (nog) op elkaar aan of wordt een desillusie gecreëerd? Welke dilemma's staan hierbij in de weg?

Stellingen:

1. Een verkeerde beeldvorming met betrekking tot het economische toekomstperspectief van jongeren met een schooldiploma kan leiden tot frustratie en daardoor tot een afname van interesse van kinderen en hun ouders in onderwijs.
2. Voorlichtingscampagnes die zich richten op de intrinsieke waarde van (basis)-onderwijs zullen meer kinderen motiveren naar school te gaan.
3. Het is veel belangrijker dat NGOs zich richten op mogelijkheden voor vervolgonderwijs, want dan zullen ouders en kinderen vanzelf eerder investeren in basisonderwijs.

Bijlage 3: Lijst van deelnemers

AOB	Michel Kersten
AOB	Trudy Kerperien
Bernard van Leer Foundation	Liliana Gertsch
CNV Onderwijs	Francis Huisman
CNV Onderwijs	Evert de Jong
Context, International Cooperation	Marieke Sterenborg
Context, International Cooperation	Fons van der Velden
Cordaid	Hilde Marbus
Cordaid	Angelique Zonneveld
Defence for Children	Jan-Pieter Kleijburg
Edukans	Hendrien Maat
Edukans	Sabine Mastwijk
HIVOS	Sofie Ovaa
ICCO/Kerk in Actie	Lilian Muhungi
IREWOC Bestuur	Frans Röselaers
Kinderpostzegels	Henk van Zuidam
Oikonomos	Netty Baan
Prisma	Henk Jonker
Red een Kind	Agnes Schaafsma
Teachers First	Maaike Groet
Terre des Hommes	Drs. M. Gibson
Terre des Hommes	Hans Guyt
University for Humanistics	Dr. Jyotsna Gupta
UvA Student MA Child Rights	Nanna Baum
UvA Student MA Child Rights	Heidi
Van 't Rood Educational Services	Dr. R.A. van 't Rood
Woord en Daad	Marike de Kloe
Woord en Daad	Marise Tanis
Woord en Daad	Greetje Urban
Woord en Daad	Janette Veurink